

DE ZWITSAL VLIJTSEWEG 130 APELDOORN

ruimtelijke en cultuurhistorische waardering
van karakteristieke bebouwing

Gemeente Apeldoorn, september 2013

INLEIDING

Rapportage

Dit rapport bevat de resultaten van een cultuurhistorische inventarisatie van bebouwing in het bestemmingsplangebied Vlijtseweg 130, het vm. Zwitsal/VPF fabriekscomplex, in de gemeente Apeldoorn. Het gaat daarbij enkel om waardevolle bebouwing van vóór 1970, omdat het beschermingsbeleid van de gemeente tot dat jaar reikt.

Op basis van veldwerk en de *Cultuurhistorische analyse en waardenbepaling van het Complex voormalige Diosynth fabriek*, uit november 2011, is een selectie gemaakt van objecten, die bepalend en waardevol zijn voor het ruimtelijke beeld van het gebied en die aanmerkelijke cultuurhistorische waarden bezitten. De objecten worden in dit rapport gewaardeerd op cultuurhistorische en ruimtelijke waarden, onder andere aan de hand van de gebiedskarakteristiek.

De resultaten dienen als input voor het nieuwe bestemmingsplan voor het plangebied. Hierin zullen het bepalende en waardevolle ruimtelijke beeld en de cultuurhistorische kwaliteiten een verankering krijgen, specifiek door middel van de aanduiding van 'karakteristieke bebouwing'. In de hele gemeente Apeldoorn worden in nieuwe en geactualiseerde bestemmingsplannen indien relevant karakteristieke bouwwerken aangeduid, met daaraan gekoppeld een sloopvergunningsplicht. Het doel daarvan is het behoud van het ruimtelijke onderscheid tussen de verschillende gebieden, wijken en dorpen in de gemeente. Meer specifiek gaat het om het behoud van een herkenbaar en voor het betreffende gebied karakteristiek beeld van bebouwing, waarin ook de historische gelaagdheid en het onderscheiden karakter van deelgebieden zichtbaar blijven.

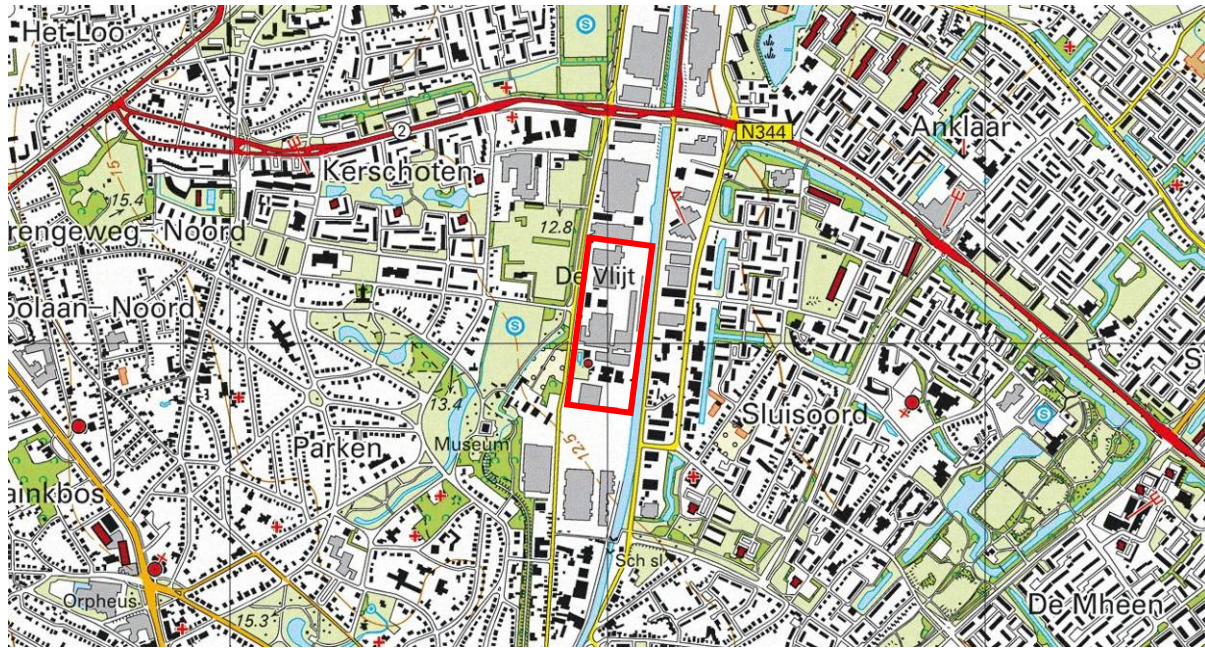
Hoofdstuk 2 van deze rapportage behandelt de hiertoe gehanteerde onderzoeksmethodiek. Het rapport bevat een overzicht met een presentatie (in tekst en beeld) van alle geïnventariseerde objecten, aangevuld met de uitkomsten van de waardering en de conclusie. De onderzoeksresultaten zijn tevens verwerkt op de bijgevoegde waardenkaart.

Ligging

Het bedrijfscomplex De Zwitsal, voorheen Zwitsal/VPF, respectievelijk Diosynth, is gesitueerd midden in de stad Apeldoorn, ten noordoosten van het centrum aan het in de 19de eeuw gegraven Apeldoorns kanaal. Het grote terrein ligt ingeklemd tussen het kanaal aan de oostzijde en de Vlijtseweg aan de westzijde. Het complex maakt deel uit van het gemengde bedrijventerrein De Vlijt, dat zich langs het kanaal uitstrekt. Ten westen ligt de beek de Grift, waaraan vroeger de historische kern van het bedrijventerrein lag in de vorm van een watermolen, later koperpletterij. Verder westelijk ligt het voormalige landgoed Marialust, de villawijk De Parken en ten noorden daarvan de naoorlogse wijk Kerschoten. Aan de andere (oostelijke) zijde van het kanaal bevindt zich ter hoogte van de Vlijt een smalle zone met bedrijvigheid afgewisseld met woningen, en daarachter de naoorlogse wijk Sluisoord.

Ontwikkeling

Het gebied De Vlijt, en daarmee ook De Zwitsal, maakt deel uit van het herontwikkelingsgebied "Kanaalzone" dat zich in noord-zuidrichting uitstrekt langs het kanaal, en dat de huidige stad in tweeën snijdt. Dit enorme gebied is in de loop der tijd bebouwd met industrie en bedrijven. Aanvankelijk waren deze op het kanaal gericht voor transport, maar in de tweede helft van de 20ste eeuw nam het wegvervoer sterk in belang toe, waarna het kanaal in 1973 voor scheepvaart werd gesloten. Daarmee was de bedrijvigheid niet langer van het kanaal afhankelijk en kon deze ook elders in Apeldoorn worden gevestigd. Dat maakte het mogelijk om de als hinderlijk ervaren doorsnijding van de stad door het langgerekte bedrijventerrein op te heffen. Middels het gemeentelijke project Herontwikkeling Kanaalzone, dat aan het begin van de 21ste eeuw is gestart, wordt het binnenstedelijke bedrijventerrein geleidelijk voor een groot deel omgevormd tot woongebied. Ook worden nieuwe functies toegevoegd die interessant zijn voor de bewoners van de aanliggende wijken. Deze worden ten dele door nieuwe routes langs en door de Kanaalzone ontsloten. In de binnenstad is het programma Kanaaloevers al ver gevorderd. In Apeldoorn-zuid is de Schatkamer van Zuid in ontwikkeling genomen en iets ten zuiden van De Zwitsal wordt thans gebouwd aan de Vlijtsekade.

Topografische kaart van Apeldoorn-noord (2006), met daarin de locatie van het Zwitsal-complex (omcirkeld), dat ligt ingeklemd tussen het Apeldoorns Kanaal ten oosten en de Vlijtseweg ten westen. De Laan van Kerschoten loopt vanuit het westen recht naar de noordelijke ingang van het terrein.

In 1947 is de Zwitsal/VPF-fabriek aan het kanaal gevestigd, om in de daaropvolgende decennia in verschillende fasen uit te groeien tot een groot complex waar behalve Zwitsal producten ook farmaceutische grondstoffen werden geproduceerd. Het complex is in 2011 gesloten en vervolgens zijn de installaties ontmanteld.

Het grote fabrieksterrein is voor ongeveer 2/5 deel bebouwd met een twintigtal gebouwen. Deze variëren in oorsprong van 1947 tot begin 21ste eeuw, en in omvang van klein tot zeer groot, al naar gelang de functie binnen het bedrijfsproces. De grootste dichtheid aan bebouwing bevindt zich in het middendeel van het complex, dat het eerst bebouwd werd. Hier zijn de gebouwen, die ook in typologie variëren al naar gelang hun oorspronkelijke functies, vaak tegen elkaar aangebouwd. Ze zijn in hoofdzaak gegroepeerd rond een fabrieksstraat die zich uitstrekt tussen de oude ingang aan de Vlijtseweg en een aanlegplaats aan het kanaal, met een representatief bebouwingsfront achter een statige tuin aan de Vlijtseweg. Aan het kanaal is het zicht grotendeels afgesloten door opgaande begroeiing, hekwerken en een aarden wal.

Thans wordt er gewerkt aan de herontwikkeling van het terrein. Er zal ruimte komen voor de bouw van woningen en andere functies, zoals kleinschalige bedrijvigheid, horeca of culturele voorzieningen. Het is wenselijk om daarbij de waardevolle delen van het industriële erfgoed te bewaren en geschikt te maken voor deze nieuwe functies. Het gaat hierbij om de stedenbouwkundige structuur en gebouwen, maar ook om onderdelen zoals bestrating, hekwerken en groenelementen. Het is de bedoeling om daarmee de historische laag van de aan het kanaal verbonden bedrijvigheid niet weg te poetsen, maar de eigen identiteit van het gebied (ten dele) te behouden en in te zetten voor de ontwikkeling van een eigenzinnige nieuwe buurt. Hiermee blijft een belangrijke episode uit de jongste geschiedenis van Apeldoorn herkenbaar.

Luchtfoto van het Zwitsal-terrein (links) en een kaart van het gebied met de gebouwnummers en groenelementen (rechts)

Luchtfoto van het Zwitsal-terrein gezien in noordelijke richting. De gebouwen aan de noordzijde van het terrein zijn in hoofdzaak in 1970 en later gebouwd. Zij zijn daarom niet meegenomen in deze rapportage. (Collectie MSD/Diosynth Apeldoorn)

GEBIEDSKARAKTERISTIEK DE VLIJT / DE ZWITSAL

Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de historische karakteristiek van het onderzoeksgebied. Deze dient als kader voor de waardering van de objecten verderop in dit rapport. Aangezien het vastgesteld beleid is om alleen karakteristieke objecten van vóór 1970 in bestemmingsplannen op te nemen, is de meest recente historische laag in deze ruimtelijke en cultuurhistorische waardering van karakteristieke panden buiten beschouwing gelaten. De tekst is grotendeels afkomstig uit de cultuurhistorische analyse van het complex uit 2011 (Monumenten Advies Bureau, *Complex voormalige Diosynth fabriek, Vlijtseweg 118 Apeldoorn, Cultuurhistorische waardering en waardenbepaling*, november 2011) en de cultuurhistorische analyse van het gebied Kanaalzone Apeldoorn uit 2004.

De Vlijt

Het gebied De Vlijt heeft een rijk verleden. Al eeuwenlang hebben mensen in dit gebied gewerkt en gewoond. Het gebied is vrijwel geheel door mensenhanden ingericht. Dat is gebeurd sinds de middeleeuwen. Het oudste landschappelijke element in het plangebied is de beek de Grift, die westelijk van de Vlijtseweg in zuid-noordrichting stroomt. De huidige beekloop is pas gegraven in 2009, maar deze is een erfgenaam van de originele Grift, die in de 14de eeuw werd gegraven om het water dat van de Veluwe kwam, af te voeren naar de IJssel bij Hattem.

De vroegere economische ontwikkeling van Apeldoorn was voor een groot deel te danken aan de Grift en de andere sprengbeken. Aan de beken werden watermolens opgericht. Een van de oudste in Apeldoorn is de Vlijtsemolen, die gelegen was direct ten westen van de (latere) Vlijtseweg, iets ten zuidwesten van de Zwitsal-fabriek. Deze watermolen is in 1434 gebouwd, en heeft de geschiedenis van het gebied De Vlijt voor een groot deel bepaald. Aanvankelijk was het een oliemolen, maar eind 16de eeuw werd het een papiermolen, en niet veel later werd er tevens een kopermolen gebouwd. In het begin van de 19de eeuw ging het om een heel industrieel complex, bestaande uit een tiental gebouwen. Vanaf 1843 functioneerde dit alleen nog als koperpletterij van de firma De Heus, en dat bleef zo tot in de 1960er jaren. Hoewel stoommachines en later elektromotoren het zware werk overnamen, werd nog tot 1926 van waterkracht gebruik gemaakt. Daarna werd De Grift voor een groot deel overkluisd, om alleen nog als riool te fungeren, tot de beek in 2009 weer bovengronds is gebracht. Dat laatste gebeurde echter ten westen van de oorspronkelijke molenbeek. Na het sluiten van de koperpletterij zijn de gebouwen in het laatste kwart van de 20ste eeuw afgebroken. De watermolens vormden de kern voor de ontwikkeling van bedrijvigheid in De Vlijt, en hebben daarmee in grote mate richting gegeven aan de historische gebiedsontwikkeling.

Het landschap rond het molencomplex was nog lang amper bebouwd. In het begin van de 19de eeuw was het nog nauwelijks in cultuur gebracht: tussen de heidevelden lag hier en daar een akkertje langs de Grift. Maar rond 1825 werd iets ten westen van de molens door de eigenaar daarvan een villa gebouwd. Deze werd eerst De Vlijt genoemd, maar kreeg niet veel later de naam Marialust. Hierbij hoorde een landgoed met uitgestrekte landschapstuin en landerijen. Ten zuiden hiervan lag het oudere landgoed De Pasch. Rond 1880 kwamen beide landgoederen in handen van zakenman Van der Houven van Oordt, die vervolgens een groot deel van de grond liet verkavelen om er de woonbuurt De Parken te realiseren. De villa Marialust staat echter nog altijd te schitteren, omgeven door een ruim landschapspark.

De Vlijtseweg ontwikkelde zich grotendeels uit een pad dat langs de oostkant van de Grift liep. Ter plekke van het Zwitsal-complex bestond dit pad zeker al in de 18de eeuw. In de 19de eeuw werd de weg in verschillende fasen met grind verhard en werden delen van laanbeplanting voorzien. Lichte bochten in het oude pad werden rechtgetrokken en in de 20ste eeuw werd de weg helemaal verhard. De laanbeplanting verdween voor het grootste deel weer, maar op de aangrenzende kavels langs de weg staan nog wel veel bomen, waardoor de weg een groen gezicht heeft.

Toen het grondgebruik in de omgeving van de Vlijtsemolen in de 19de eeuw intensiever werd, ontstonden er meer wegen in het gebied. Direct ten noorden van de molen werd een weg aangelegd precies haaks op de molenbeek. Deze liep westwaarts in de richting van Het Loo (thans Frisolaan / Langeweg) en kruiste ten oosten van de molen schuin de Vlijtseweg, om aan de andere kant door te lopen naar een huis aldaar. Na de aanleg van het Kanaal werd de weg, die Pletterijweg werd genoemd naar de koperpletterij van de Vlijtsemolen, aangesloten op de westelijke kade die daar vandaan zuidwaarts naar de Deventerbrug liep. In de late 20ste eeuw verdween de weg weer, nadat de grond ter weerszijden in handen van het bedrijf Diosynth kwamen. De structuurlijn is nu nog herkenbaar in het terrein aan restanten van opgaande beplanting en hekwerken als perceelscheidingen op de terreinen ter weerszijden van de Vlijtseweg.

Naast de Grift is er nog een waterloop die sterk bepalend is geworden voor de structuur en ontwikkeling van het gebied. Het betreft het Apeldoorns Kanaal, dat werd gegraven tussen 1824 en '29 om de Veluwezoom tussen Apeldoorn en de IJssel bij

Hatterm te ontsluiten voor zwaar transport in de periode van beginnende industrialisering. Koning Willem I was een groot stimulator van de aanleg, niet in de laatste plaats om daarmee zijn kroondomein goed te ontsluiten. Niet ver zuidelijk van het plangebied eindigde het kanaal in een havenkom bij de huidige Deventerbrug, totdat in 1858-'66 het kanaal in zuidelijke richting werd doorgetrokken tot aan de IJssel bij Dieren.

Op de niet beplante oevers van het kanaal werd een jaagpad en een parallelweg aangelegd, waarlangs gaandeweg een bebouwingslint ontstond. Hier vestigden zich veel bedrijven, die profiteerden van het transport per schip. Het kanaal vormde dan ook een belangrijke stimulans voor de ontwikkeling van Apeldoorn en het gebied De Vlijt in het bijzonder. Maar in 1972 werd het kanaal gesloten voor verkeer, nadat het transport per spoor en vrachtwagen de scheepvaart volledig had overvleugeld.

Het kanaal is nog altijd een dominante structuurlijn in Apeldoorn. Ondanks het gegeven dat de bruggen niet meer open kunnen en er een paar dammen zijn gelegd, is het kanaal nog vrijwel gaaf als 19de-eeuws infrastructureel object.

In de omgeving van het Zwitsal-complex vestigden zich in de loop van de 20ste eeuw, en met name in de naoorlogse periode, veel meer bedrijven. Langs het kanaal betrof het tot ca. 1960 bedrijven die vaak mede gebruik maakten van transport over water. Daarna kwam de bedrijvigheid los te staan van het kanaal, maar tot in de vroege 20ste eeuw bleef De Vlijt wel voornamelijk een bedrijventerrein, hoewel zich aan het zuidelijke deel van de Vlijtseweg ook lintbebouwing met woningen uit de eerste helft van de 20ste eeuw bevindt, en elders ook bedrijfswoningen zijn te vinden. Een bijzondere bedrijfsfunctie is die van de gemeentekwekerij, sinds ca. 2005 gemeentewerf, recht tegenover het Zwitsal-complex aan de andere zijde van de Vlijtseweg. Deze werd in het tweede kwart van de 20ste eeuw gevestigd op een deel van het voormalige landgoed Marialust.

Zwitsal fabriek

In 1920 nam de jonge apotheker/ondernemer Cor Jansen een klein farmaceutisch fabriekje aan de Floralaan in Apeldoorn over van apotheker A.A. Bonnema. Na een moeizaam begin, startte Jansen met de productie van een verzorgende zalf naar Zwitsers recept, waarvoor hij de naam Zwitsal bedacht. Later volgden meer producten onder dezelfde naam, speciaal bedoeld voor babyverzorging. Naast Zwitsal baby-verzorgingsproducten werden in het bedrijfsgebied Verenigde Pharmaceutische Fabrieken, voorheen A.A. Bonnema (kortweg VPF) alkaloïde pijnstillers geproduceerd.

Het oudste deel van de fabriek, voor de productie van morfine, gezien vanaf de Vlijtseweg. Links de kafloodsen, in het midden de fabriek met extractie- en distilleerinstallaties en rechts het ketelhuis in de eerste opzet met schoorsteen. Op het terrein op de voorgrond verrees tussen 1950 en 1951 de fabriek met kantoor voor de Zwitsalafdeling.

Het bedrijf groeide gestaag, breidde in 1940 uit aan de Deventerstraat en direct na de oorlog op een ruim terrein dat is gelegen tussen de Vlijtseweg en het Apeldoorns Kanaal. Hier werd eerst de productie van alkaloïde uit bolkaf gevestigd. Hiervoor bouwde men tussen 1946 en 1948 een nieuwe fabriek met extractiegebouw, ketelhuis en kafloodsen.

Niet lang daarna werd ook de Zwitsalfabriek overgeplaatst. Kenmerkend voor het tussen 1946 en 1964 tot stand gekomen complex was de tweedeling in een fabriek voor de productie van artikelen voor babyverzorging (Zwitsal), noordelijk van de centraal gelegen fabrieksstraat die de hoofdas van het complex vormt, en een fabriek voor de alkaloïdenproductie (VPF) ten zuiden. Omdat beide fabrieken gebouwd zijn door dezelfde architect is er ondanks de tweedeling een duidelijke architectonische eenheid ontstaan die geldt voor het grootste deel van het complex, maar vooral voor de delen die zijn ontstaan vòòr de fusie met Organon in 1964, die alle zijn ontworpen door de in 1965 overleden architect Chris Ten Tuynte. Ten Tuynte was een Apeldoornse architect die in de vooroorlogse periode enige naam had opgebouwd met de bouw van vooral villa's. Hij zou uitgroeien tot de huisarchitect van het bedrijf. Eerst ontwierp hij de uitbreidingen en nieuwbouw van de oude fabriek aan de

Floralaan en de Deventerstraat, en tussen 1946 en 1965 ontwierp hij alle gebouwen die op het nieuwe terrein aan de Vlijtseweg tot stand kwamen. Na de Tweede Wereldoorlog werd Ten Tuyn te ook Commissaris bij de onderneming, nadat deze was uitgegroeid tot een NV met aandeelhouders. De door hem ontworpen architectuur is kenmerkend voor de naoorlogse periode, waarin een vermenging van modernisme en traditionalisme tot stand komt. Zijn werk heeft een eigen karakter dat zich onder andere uit in vormen die verwant zijn aan de architectuur van de Delftse School, vermengd met meer expressieve details. Hoewel een lage bouwprijs zeker een hoge prioriteit zal hebben gehad, zijn de gebouwen verzorgd uitgevoerd. Met betrekkelijk eenvoudige details is een evenwichtige architectonische geleding bereikt. Alle gebouwen bezitten gemetselde gevels met plinten in donkere, bruine baksteen en opgaand werk in geel/bruine steen, steeds gemetseld in Noors verband. Bij daklijsten en vensterdorpels is gebruik gemaakt van natuursteen en beton, steeds ambachtelijk van uitstraling, terwijl vooral modernistisch aandoende stalen ramen zijn toegepast.

Ten Tuyn's architectuur op het complex vormt een eenheid, ondanks de ontwikkeling die in zijn werk plaatsvond, waarbij de gebouwen gaandeweg meer modernistisch werden.

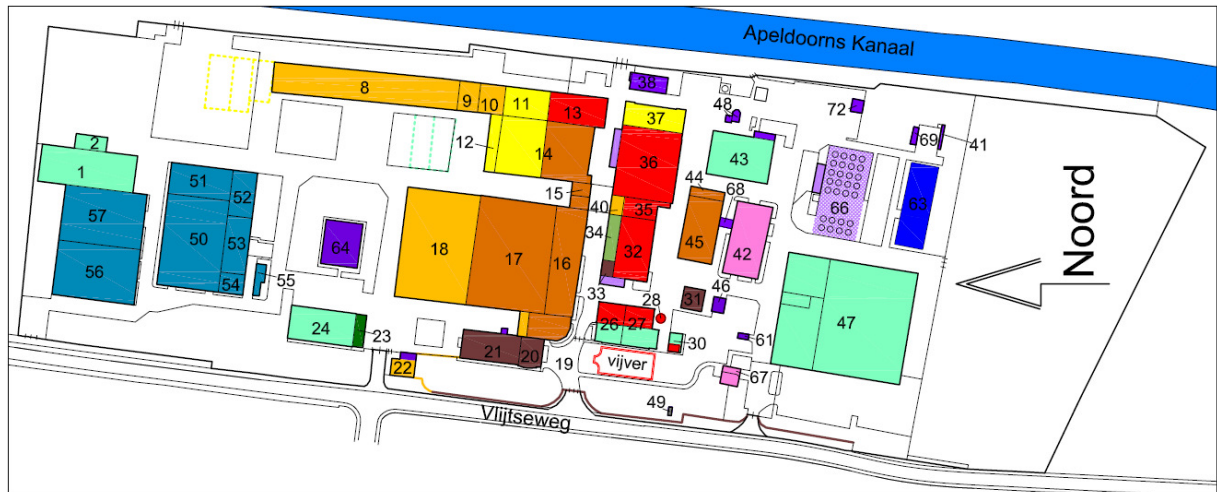

Vogelvluchtfoto vanuit het zuid-oosten uit 1961. Rechtsboven is op het noordelijke terrein de opslag van bolkaf zichtbaar onder plastic zeilen (witte iglo's). De grote drieslag (opslagloodsen voor bolkaf, gebouw 47) links op de voorgrond en hal 3 (extractiegebouw nr. 43) midden op de foto zijn dan nog maar een jaar oud, duidelijk te zien aan de lichte geveltint. Langs het kanaal op de voorgrond is de lange aan- en afvoerband op palen zichtbaar voor het bolkaf. Onder deze band werden langs het kanaal de hopen afval van het verwerkte bolkaf gedumpt, die weer op schepen werden geladen als meststoffen. (Archief CODA)

Kort na de oorlog vormde het kanaal de belangrijkste aan- en afvoerroute van grondstoffen en producten. Niettemin maakte het complex vooral front naar de Vlijtseweg. De representatief uitgevoerde gebouwen van de kantoren en het ketelhuis staan ter weerszijden van de (oude) entree aan de Vlijtseweg. Tussen de straat en deze gebouwen liggen fraai aangelegde tuinen en een vijver. Deze opzet leverde een representatief front op. Achter deze gebouwen werden de feitelijke productiegebouwen opgetrokken. Aan de kanaalzijde stonden de loodsen, de laad- en losplaatsen en aanvoerpijpen van brandstoffen en grondstoffen. Omdat de aanvoer van bolkaf steeds minder via het kanaal verliep, werd kort voor 1960 op het zuidelijke deel van het terrein een grote drieslagloods (gebouw 47) gebouwd, die georiënteerd werd op de Vlijtseweg. Het terrein achter deze loods, grenzend aan het kanaal, bleef een open terrein voor opslag van afvalproducten en later de situering van een tankpark.

Nadat architect Ten Tuynte in 1965 was overleden, werden ontwerpen voor verbouwingen en uitbreidingen aanvankelijk getekend door de eigen technische dienst. Dit geldt bijvoorbeeld voor de Aërosolfabriek (gebouw 50). Behoudens het materiaalgebruik voor de gevels hebben deze latere ontwerpen weinig overeenkomst met de oudere gebouwen. De van 1968 tot 1970 op het noordwestelijke deel van het terrein gerealiseerde gebouwen zijn vooral grote éénlaags dozen met overwegend platte daken. Bij de tussen 1970 en 2000 gerealiseerde gebouwen werden ontwerpers van buiten Apeldoorn aangetrokken en werd het streven naar het tot stand brengen van zowel een stedenbouwkundige als architectonische samenhang los gelaten. Thans is het complex binnen de kanaalzone een van de meest bijzondere historische bedrijfscomplexen, dat bovendien in relatief goede staat behouden is gebleven.

■ 1947	■ 1962
■ 1950	■ 1969/1970
■ 1951/1952	■ 1974, 1977 en 1978
■ 1953/1954	■ 1989
■ 1955/1956	■ 1990/2000
■ 1957	■ na 2000
■ 1959/1960	■ XXB (niet exact bekend)
 inmiddels gesloopt	
 inmiddels gesloopt	

DATERINGEN

Na een fusie met Organon en overname door AKZO krijgt het bedrijf in de late 20ste eeuw de naam Diosynth. Nadat het bedrijf in 2009 in handen komt van de Amerikaanse farmaceutische gigant MSD, besluit deze in 2010 de vestiging in Apeldoorn te sluiten en de productie te verplaatsen naar Oss. Daarmee is na 90 jaar een einde gekomen aan een van oorsprong typisch Apeldoornse onderneming, een bedrijf dat nauw vergroeid was met de stormachtige economische en sociale ontwikkeling van Apeldoorn in de 20ste eeuw. De grond en de gebouwen aan de Vlijtseweg zijn per 1 januari 2013 verkocht aan de gemeente Apeldoorn.

Ontwikkeling van het Zwitsal-logo in de loop der jaren

Ruimtelijk-cultuurhistorische lagen

Samenvattend kan worden gesteld dat het waardevolle, karakteristieke beeld van het bestemmingsplangebied Vlijtseweg 130 wordt bepaald door de volgende ruimtelijk-cultuurhistorische lagen met de bijbehorende objecten:

- de (pre-stedelijke) landschappelijke laag, met relictten van infrastructuur: de Grift, de Vlijtseweg, de Pletterijweg en het Apeldoorns Kanaal, met begeleidende beplanting;
- de Zwitsal-fabriek, met bijbehorende elementen en structuren, uit de periode 1947-1970 (aangezien het vastgesteld beleid is om uitsluitend karakteristieke objecten van vóór 1970 in bestemmingsplannen op te nemen). Relevante aspecten van het complex op het niveau van de ruimtelijke structuur zijn:
  - functionele ordening van het complex, met productiehallen aan de zijde van het Apeldoorns Kanaal en meer representatieve gebouwen aan de zijde van de Vlijtseweg;
  - een centraal gelegen fabrieksstraat als hoofdas van het complex, die het terrein in het verleden opdeelde op grond van de productieprocessen, met de productie van Zwitsal-artikelen aan de noordzijde en VPF-producten aan de zuidzijde;
  - afbakening van het bedrijfscomplex naar de Vlijtseweg door representatieve groenzone achter terreinafschieding met ingangspoorten.

INVENTARISATIE, SELECTIE, WAARDERING

Selectie en veldwerk

Het veldwerk vond plaats op 23 augustus 2013. De inventarisatie is uitgevoerd vanaf de openbare weg, want volgens het vastgestelde beleid kunnen alleen objecten die vanuit openbaar toegankelijk gebied bepalend en waardevol zijn voor het ruimtelijke beeld, als Karakteristiek worden opgenomen in het bestemmingsplan. Archiefwerk is in 2011 verricht door het Monumenten Advies Bureau in het kader van de Cultuurhistorische Analyse van het Diosynth complex.

De objecten die bepalend en waardevol zijn voor het ruimtelijke beeld van het gebied, en die aanmerkelijke cultuurhistorische waarden bezitten worden getoetst aan de hand van een vijftal ruimtelijke en cultuurhistorische criteria. Er zijn drie ruimtelijke waarden, waarbij wordt ingezoomd van gebied, via ensemble op het object. Deze benadering sluit aan bij de ruimtelijke insteek van het bestemmingsplan. De ruimtelijke waardering krijgt dus de nadruk. Op objectniveau zijn er daarnaast nog een criterium 'historische waarde' en een criterium gericht op de verschijningsvorm en de zeldzaamheid.

Waardevolle elementen van het terrein en directe omgeving, zoals beeldbepalende bomen, lanen of singels, worden indien relevant in de puntsgewijze beschrijvingen genoemd, maar spelen in de waardering van de bebouwing geen directe rol. Eventueel kunnen dergelijke waardevolle groenelementen wel op een andere manier in het bestemmingsplan worden opgenomen (bijvoorbeeld als monumentale boom of als bestemming groen).

Ruimtelijke waarde

1. Gebied: van belang als wezenlijk onderdeel of ondersteuning van de cultuurhistorische gebiedskarakteristiek;
2. Ensemble: beeldondersteunend bij rijks- of gemeentelijke monumenten of als onderdeel van een waardevol historisch ensemble;
3. Object: bijzondere betekenis voor het beeld ter plekke door beeldbepalende ligging, zichtlijnen, landmarkfunctie;

Historische waarde

4. Illustratief voor de (ontwikkelings)geschiedenis van de wijk, het dorp of het landschap;

Objectwaarde

5. Belang vanwege authenticiteit, zeldzaamheid, functie en/of vorm;

Er worden dus 5 criteria gehanteerd, waarbij -, 0, + of ++ kan worden gescoord.

- ++ = hoge waarde
- + = positieve waarde
- 0 = neutrale waarde
- = negatieve waarde

In de objectenlijst is ieder object kort gekarakteriseerd en per criterium getoetst op de aanwezige kwaliteit. In de korte waardenomschrijving wordt duidelijk waarom een -, een 0, een + of een ++ wordt gescoord.

Eindwaardering

De optelsom van de scores leidt tot het formuleren van een eindwaardering:

Hoge totaalwaarde (H): minimaal 2x ++ en 2x +;

Positieve totaalwaarde (P): minimaal 3x + en 2x 0;

Definitie totaalwaarden

Hoge totaalwaarde

Alle beschermwaardige onderdelen (gebouwen, objecten en ensembles), die vanwege de voornamelijk hoge ruimtelijke waarden, historische waarden en objectwaarden van wezenlijk en onlosmakelijk belang zijn voor het projectgebied en zijn historisch-ruimtelijke gebiedskarakteristiek. Instandhouding van het gevelbeeld en/of hoofdvormen is noodzakelijk.

Positieve totaalwaarde

Alle karakteristieke onderdelen (gebouwen, objecten en ensembles) die vanwege de voornamelijk positieve ruimtelijke waarden, historische waarden en objecten van positieve betekenis zijn voor het projectgebied en zijn historisch-ruimtelijke gebiedskarakteristiek. Instandhouding van het gevelbeeld en/of hoofdvormen is wenselijk.

Gebouw 23-24

Hal onder zadeldak, oorspronkelijk gebouwd als halfopen verpakkingsmagazijn in 1959 (ontwerp Chr. ten Tuynte), met lage plat afgedekte kantine-uitbreiding uit 1962 aan de zuidzijde. In 1970 is het hele gebouw als kantine in gebruik genomen, waarbij de open oostgevel is dichtgemetseld. In 1994 is de glazen pui in de westgevel afgeplaat, toen het gebouw weer als magazijn ging dienen. Prominent gesitueerd aan de westzijde van het complex naast de noordelijke terreiningang in het verlengde van de Laan van Kerschoten.

1. Van belang als onderdeel van het fabriekscomplex;
2. Wegens materialisering, dakvorm en kleurgebruik van m.n. het oude bouwdeel (het grote volume nr.24) is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere gebouwen van het complex van voor 1970 langs de Vlijtseweg;
3. Er is sprake van beeldbepalende waarde;
4. Als toegevoegd verpakkingsmagazijn, met latere uitbreiding t.b.v. kantine, illustratief voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied; herkenbaarheid van deze functies echter deels teniet gedaan;
5. Gaafheid is sterk aangetast door dichtgezette puien.

1	2	3	4	5	W
+	++	+	+	0	P

Gebouw 22

Portiersloge uit 1954. Oorspronkelijk met garage, in 1974 verbouwd en uitgebreid voor huisvesting geneeskundige dienst. Eenlaags gebouwtje onder plat dak met grote luifel en overstekken, ontworpen door Chr. ten Tuynte. Prominent gesitueerd aan de westzijde van het complex aan de noordelijke terreiningang in het verlengde van de Laan van Kerschoten.

1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex;
2. Wegens materialisering en kleurgebruik, en het aansluiten op het hekwerk langs de Vlijtseweg en de achterliggende tuinmuur is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere bouwwerken van het complex van voor 1970 langs de Vlijtseweg;
3. Er is sprake van hoge beeldbepalende waarde;
4. Als toegevoegde portiersloge bij de nieuwe ingang uit 1954 (verband houdende met uitbreiding van het complex), zeer illustratief voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het fabriekscomplex;
5. Vensters zijn grotendeels gewijzigd, maar passend in concept. Als voorbeeld van een portiersloge van typologische waarde;

1	2	3	4	5	W
++	++	++	++	+	H

Terreinafscheiding langs de Vlijtseweg vanaf gebouw 22 zuidwaarts

Terreinafscheiding met bakstenen voetmuur en kolommen, en stalen spijlenhekwerken, met kwartronde aansluitingen op de drie ingangen tot het terrein. Het centrale deel dateert waarschijnlijk uit 1947. In 1954 naar het noorden uitgebreid en rond 1960 naar het zuiden, in uniforme vormgeving. Stalen hekwerken zijn vernieuwd in gewijzigde vorm. In oorsprong ontworpen door Chr. ten Tuynste. Prominent gesitueerd aan de Vlijtseweg.

1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex: functioneel en structurerend als afbakening;
2. Wegens materialisering (de soort baksteen), en het middels kwartronde segmenten elegant aansluiten op de noordelijke portiersloge (gebouw 22) en de 'straten' van het complex, is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de gebouwen, de tuin en de structuur van het complex van voor 1970;
3. Er is sprake van beeldbepalende waarde;
4. Als oorspronkelijke, representatief vormgegeven, terreinafscheiding aan de zichtzijde van het complex, met latere uitbreidingen in gelijke vorm, van historische waarde;
5. Terreinafscheiding heeft oorspronkelijke uitstraling, maar hekwerken zijn niet meer oorspronkelijk. Vormgeving is niet bijzonder.

1	2	3	4	5	W
++	++	+	+	+	H

Tuinmuur tussen gebouwen 22 en 21

Afscheiding tussen de siertuin en het bedrijfsgebouw tussen de portiersloge (gebouw 22) en het kantoorgebouw (gebouw 21). Bestaande uit hoge bakstenen segmenten met smalle tussenliggende openingen die zijn gevuld met stalen traliewerken van het zelfde type als de terreinafscheiding langs de Vlijtseweg. Ontwerp door Chr. ten Tuynste. Gesitueerd aan de westzijde van het complex, goed zichtbaar vanaf de Vlijtseweg.

1. Van belang als onderdeel van het fabriekscomplex: functioneel en structurerend als afbakening tussen representatief en productief gebied;
2. Wegens materialisering en kleurgebruik, en het aansluiten op het kantoorgebouw en de portiersloge, en indirect het hekwerk langs de Vlijtseweg, is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere bouwwerken van het complex van voor 1970 langs de Vlijtseweg;
3. Er is geen sprake van beeldbepalende waarde;
4. Als toegevoegd element ter visuele afscherming van de representatieve en de bedrijfsmatige kant van het complex, samenhangend met de bouw van de nieuwe portiersloge in 1954, illustratief voor de ontwikkelingsgeschiedenis van het fabriekscomplex;
5. De tuinmuur is zorgvuldig ontworpen met als bijzonderheid de smalle openingen met traliewerken, die de passant doelbewust toch nog een glimp geven van de bedrijvigheid erachter. Van typologische waarde en verkerend in zeer gave staat;

1	2	3	4	5	W
+	++	0	+	++	H

Gebouw 19-21

Kantoorgebouw uit 1950 (gebouw 20-21) en 1951-52 (gebouw 19, met uitbreiding uit 1954). Representatief gebouw onder plat dak met samengesteld volume. Ten dele met souterrainverdieping (gebouw 20-21). Meest rijk gedetailleerde pand van het hele complex. Bijzonder zijn de twee gebogen gevels aan de zuidwestzijde en de hoofdingang met bordes en luifel aan de zuidzijde. Achter de gebogen gevel van gebouw 20 lag het directiekantoor. Ontworpen door Chr. ten Tuynste. Prominent gesitueerd aan de westzijde van het complex, naast de oorspronkelijke hoofdingang die toegang geeft tot de fabrieksstraat, achter gazon met beeldbepalende breed uitlopende boom.

1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex;
2. Wegens materialisering en kleurgebruik, en het aansluiten op achterliggende bebouwing langs de fabrieksstraat en de tuinmuur ten noorden, is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere bouwwerken in het centrale deel van het complex, voor zover zichtbaar vanaf de Vlijtseweg;
3. Er is sprake van hoge beeldbepalende waarde;
4. Als onderdeel van de oorspronkelijke geplande kern van het complex (de eerste tekeningen dateren uit 1948) is het kantoorgebouw illustratief voor de ontwikkeling van de fabriek. De relatief rijke en statige vormgeving illustreert de functie;
5. Van groot belang wegens grote gaafheid en bijzondere vormgeving.

1	2	3	4	5	W
++	++	++	++	++	H

Gebouw 26-27

Vm. ketelhuis met werkplaats en recreatiezaal. Opvallend pand van twee bouwlagen (w.b. de ketelhal aan de zuidzijde is dat alleen uiterlijke schijn). Gebouwd in twee fasen: het achterste deel onder het zadeldak werd in 1947; daarvoor werd in 1960 het gedeelte met het platte dak gebouwd. Beide representatief vormgegeven door Ten Tuynste. Vanaf de Vlijtseweg gezien is het vooral de naastgelegen schoorsteen die uitdrukking geeft aan de de functie van ketelhuis. Prominent gesitueerd aan de westzijde van het complex, naast de oorspronkelijke hoofdingang, die toegang geeft tot de fabrieksstraat. Samen met de schoorsteen, het kantoorgebouw 19-21 en de tuin met hekwerk langs de Vlijtseweg, vormt dit pand het visitekaartje van de fabriek.

1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex;
2. Wegens materialisering en kleurgebruik, is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere gebouwen in het centrale deel van het complex, voor zover zichtbaar vanaf de Vlijtseweg;
3. Er is sprake van hoge beeldbepalende waarde;
4. Als onderdeel van de oorspronkelijke geplande kern van het complex (het achterste gedeelte), met latere uitbreiding, is het ketelhuis illustratief voor de ontwikkeling van de fabriek;
5. Van groot belang wegens grote gaafheid en bijzondere vormgeving.

1	2	3	4	5	W
++	++	++	++	++	H

Gebouw 28

Fabrieks-schoorsteen, behorende bij het ketelhuis (gebouw 26-27), gemetseld in radiale rode verblendsteen en voorzien van stalen banden. Gebouwd in 1947. De bovenste ca. 6 meter van de schoorsteen zijn begin 21ste eeuw verwijderd wegens bouwvalligheid. Niettemin is de hoogte nog altijd fors en vormt het bouwwerk een belangrijk landmark.

1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex;
2. Er is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere gebouwen in het centrale en zuidelijke deel van het complex;
3. Er is sprake van hoge beeldbepalende waarde, zowel vanaf de Vlijtseweg als vanaf Kanaal Noord;
4. Als onderdeel van de oorspronkelijke geplande kern van het complex is de schoorsteen zeer illustratief. Dit bouwwerk zegt het meest expliciet: hier was een fabriek: iconische waarde;
5. Van groot belang wegens relatieve zeldzaamheid: vroeger had vrijwel elke fabriek (in Apeldoorn) een schoorsteen, en nu zijn er nog maar zeer weinig.

1	2	3	4	5	W
++	++	++	++	++	H

Gebouw 31

Vm. bedrijfswoning uit 1950; in 1993 verbouwd tot kantoor. Anderhalf-laags gebouw onder zadeldak, ontworpen door Chr. ten Tuynste. De oorspronkelijke functie spreekt duidelijk door de zeer afwijkende typologie t.o.v. de andere gebouwen op het terrein. Enigszins teruggelegen vanaf de Vlijtseweg.

1. Van belang als onderdeel van het fabriekscomplex;
2. Wegens materialisering en kleurgebruik, is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere gebouwen in het centrale deel van het complex, voor zover zichtbaar vanaf de Vlijtseweg;
3. Geen beeldbepalende waarde;
4. Als reeds vroeg toegevoegd onderdeel van het complex is de vm. bedrijfswoning illustratief voor de ontwikkeling van de fabriek. De hoofdvorm illustreert de functie;
5. Van beperkt belang wegens authenticiteit, zeldzaamheid, functie en vorm.

1	2	3	4	5	W
+	++	0	+	0	P

<p>Gebouw 47</p> <p>Magazijngebouw uit 1959-60. Zeer groot volume op rechthoekige plattegrond onder drie evenwijdige zadeldaken. Duidelijke drieledige geleding in de oost- en westgevel, waardoor het pand doorgaans als 'de drieslag' wordt aangeduid. Ontworpen door Ten Tuynste: sprekende vormgeving door raampartijen, daklijsten en betonnen omlijstingen van deurpartijen. Sterk in het oog vallend door omvang en situering in de zuidwesthoek van het complex, net ten zuiden van de zuidelijke terreiningang.</p>						
<ol style="list-style-type: none"> 1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex; 2. Wegens materialisering en kleurgebruik is sprake van hoge ensemblewaarde in relatie tot de andere gebouwen in het centrale deel van het complex, voor zover zichtbaar vanaf de Vlijtseweg; 3. Er is sprake van hoge beeldbepalende waarde; 4. Als toegevoegd onderdeel van het complex is het magazijn illustratief voor de ontwikkeling van de fabriek. De hoofdvorm illustreert de functie; 5. Van belang wegens gaafheid en bijzondere vormgeving. 	1	2	3	4	5	W
	++	++	++	+	+	H
<p>Gebouw 43</p> <p>Fabriekshal, gebouwd voor extractieapparatuur in 1960. Hoog rechthoekig pand onder plat dak, opmerkelijk vormgegeven met dichte bakstenen gevels tot halverwege de hoogte en daarboven rondom glazen gevels. Ontworpen door Ten Tuynste. Gelegen in de zuidoostelijke hoek van het gebouwencomplex. Dit pand is het enige dat duidelijk zichtbaar is vanaf de weg Kanaal Noord, aan de andere kant van het kanaal aan de oostzijde van het complex. Door begroeiing langs het kanaal is alleen het bovenste deel van het gebouw zichtbaar.</p>						
<ol style="list-style-type: none"> 1. Van groot belang als onderdeel van het fabriekscomplex; 2. Wegens materialisering en kleurgebruik is sprake van ensemblewaarde in relatie tot de andere gebouwen van het complex, maar dit is vanaf Kanaal Noord nauwelijks beleefbaar; 3. Er is sprake van beeldbepalende waarde; 4. Als toegevoegd onderdeel van het complex is de extractiehal illustratief voor de ontwikkeling van de fabriek. De hoofdvorm illustreert duidelijk de functie van fabriekshal; 5. Van belang wegens bijzondere vormgeving. 	1	2	3	4	5	W
	++	+	+	+	+	P

Vijtseweg

Apeldoorns Kanaal

Hoog gewaardeerd potentieel karakteristiek in BP

Positief gewaardeerd